

izv. prof. dr. sc. Jadranka Nemeth-Jajić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
jadranka@ffst.hr
<https://orcid.org/0000-0001-5358-8598>

Petra Božanić, naslovna asistentica
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
petboz@ffst.hr
<https://orcid.org/0000-0002-7132-5940>

JEZIKOSLOVNI NAZIVI U SUVREMENIM UDŽBENICIMA HRVATSKOGA JEZIKA

Sažetak: *Od uvođenja predmetnoga kurikula za Hrvatski jezik 2019. godine do danas izrađeni su novi udžbenici hrvatskoga jezika, a cilj ovoga rada bio je istražiti koliko su oni usklađeni u uporabi jezikoslovnoga nazivlja. Dosadašnja su istraživanja naime uputila na neujednačenost i nedosljednost uporabe jezikoslovnoga nazivlja u udžbenicima hrvatskoga jezika koja se, među ostalim, ogleda u brojnim sinonimnim parovima i nizovima, što stvara poteškoće u školskoj praksi. U prvoj fazi istraživanja, koja se prikazuje u ovom radu, analizirani su svi osnovnoškolski udžbenici od petoga do osmoga razreda, pri čem su razmatrani nazivi na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, leksikološkoj i pravopisnoj razini. Rezultati analize udžbenika uspoređeni su s nazivljem u suvremenim školskim gramatikama i hrvatskim pravopisima te s Nastavnim planom i programom za osnovnu školu iz 2006. i s predmetnim kurikulumom za Hrvatski jezik – Kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije iz 2019. Iako na svim razmatranim razinama i u novim udžbenicima ima naziva koji se različito imenuju, ipak se može zaključiti da su suvremeni udžbenici glede uporabe jezikoslovnih naziva u većoj mjeri usklađeni od prijašnjih udžbenika.*

Ključne riječi: *hrvatski jezik, imenovanje jezikoslovnih naziva, osnovnoškolski udžbenici*

UVOD

Udžbenici hrvatskoga jezika unatoč raznovrsnosti nastavnih sredstava i razvoju nastavne, ponajprije digitalne tehnologije i danas imaju bitnu ulogu u stjecanju jezične naobrazbe učenika, a u planiranju i izvođenju nastave oni su i oslonac učitelju. U jezičnom pogledu pred udžbenike se postavljaju zahtjevi da budu napisani uzornim i dobi učenika primjerenim standardnim jezikom, a u pogledu nastavnih sadržaja da budu pouzdan izvor.

U nastavne sadržaje udžbenika hrvatskoga jezika uvrštavaju se, među ostalim, i jezikoslovni pojmovi što ih učenici usvajaju te bi bilo poželjno da i njihovi nazivi koji se rabe u udžbenicima budu ujednačeni i usklađeni. No kada je posrijedi uporaba jezikoslovnoga nazivlja u udžbenicima hrvatskoga jezika, zapaženo je upravo suprotno – njegova neujednačenost na svim jezičnim razinama, pravopisnoj, morfološkoj, sintaktičkoj, tvorbenoj i leksičkoj (usp. Hudeček i Mihaljević 2020, str. 8). Tako je analiza srednjoškolskih i nekih osnovnoškolskih udžbenika koju su prije petnaestak godina na tada odobrenim udžbenicima proveli Hudeček, Mihaljević i Vidović (2006) zorno pokazala brojnost sinonimnih parova i nizova u temeljnome jezikoslovnome nazivlju, što stvara poteškoće i u školskoj praksi: „Nastavnici i učitelji, autori srednjoškolskih udžbenika, recenzenti i članovi povjerenstava za ocjenu školskih udžbenika, članovi

povjerenstava za natjecanje iz hrvatskoga jezika te članovi radnih skupina i savjetnici na državnoj maturi redovito upozoravaju na nesustavnost temeljnoga jezikoslovnog nazivlja na svim razinama: uporabu istoznačnih i bliskoznačnih naziva, uporabu različitih naziva u različitim udžbenicima, uporabu različitih naziva u osnovnoj i srednjoj školi te uporabu različitih naziva u visokoškolskim udžbenicima.“ (Hudeček i Mihaljević, 2020, str. 2)

Neujednačenosti jezikoslovnoga nazivlja u udžbenicima dijelom pridonosi i to što ni unutar struke, u jezikoslovnoj literaturi, u gramatikama i pravopisnim priručnicima na osnovi kojih se izrađuju udžbenici, ono nije ujednačeno ni usustavljeno. I dok, kako ističu Hudeček, Mihaljević i Vidović, stručnjaci „mogu imati različite stavove i viđenja o određenim problemima“ koji se mogu odražavati i na uporabu naziva, ti se stavovi „ne bi trebali odražavati u udžbenicima koji su u isto vrijeme u uporabi u različitim školama ili čak različitim razredima iste škole“ te bi, zaključuju, trebalo uskladiti nazivlje koje se upotrebljava u udžbenicima (2006, str. 120).

U međuvremenu je Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje zbog potrebe usustavljivanja jezikoslovnoga nazivlja pokrenuo projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*, koji se provodio od 24. svibnja 2019. do 23. prosinca 2020., i nastavlja se provoditi kao interni projekt Instituta, a dio je širega projekta *Hrvatsko strukovno nazivlje – Struna* (usp. Mihaljević, Hudeček i Jozić, 2020, str. IV). Također, reformska su strujanja u odgojno-obrazovnome sustavu dovela do uvođenja *Kurikularne reforme* koja je kao eksperimentalni program Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske uvedena u školskoj godini 2018./2019. te je njome u trenutku pisanja ovoga rada obuhvaćena cijela okomica odgojno-obrazovnoga sustava. Donošenjem nacionalnoga kurikula 2019. godine, službeno nazvanoga *Nacionalni kurikulum*, prestali su biti na snazi dotadašnji nastavni planovi i programi, a to je zahtijevalo i izradu novih školskih udžbenika prema reformskim postavkama. Tako su, po predmetnom kurikulumu za Hrvatski jezik – *Kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*, do danas izrađeni svi novi udžbenici za hrvatski jezik, koji su u uporabi u osnovnim i srednjim školama. Postavlja se pitanje: Javljaju li se i u njima brojni sinonimni jezikoslovni nazivi ili su nedosljednosti, s obzirom na to da je problem uočen a prvi rezultati *Jene* već poznati, otklonjene? Držimo stoga vrijednim odgovoriti na to pitanje, to jest držimo vrijednim istražiti koliko je nova generacija udžbenika hrvatskoga jezika usklađena u uporabi jezikoslovnoga nazivlja.

METODOLOGIJA

Istraživanje će se odvijati u dvjema fazama. Prvom fazom istraživanja, koja se prikazuje u ovom radu, obuhvaćeni su osnovnoškolski udžbenici hrvatskoga jezika od petoga do osmoga razreda, svih šest udžbeničkih kompleta, što je ukupno 24 udžbenika (v. *tablicu 1*). Drugom fazom istraživanja bit će obuhvaćeni srednjoškolski udžbenici, tako da će se cjelovit uvid u razmatranu problematiku steći tek nakon obavljene druge faze istraživanja.

Pri analizi jezikoslovnih naziva zastupljenih u udžbenicima posebna je pozornost posvećena onim nazivima koji se bilo u udžbenicima, u jezikoslovnim priručnicima ili u programskim dokumentima na osnovi kojih se izrađuju udžbenici različito imenuju. Rezultati dobiveni analizom udžbenika tako su uspoređeni s nazivljem u Silićevoj i Pranjakovićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2005), Težakovojoj i Babićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika: priručniku za osnovno jezično obrazovanje* (2016), *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* Sande Ham (2017) i *Hrvatskoj školskoj gramatici* Lane Hudeček i Milice Mihaljević (2019) te s pravopisnim nazivljem u Babić-Ham-Moguševu *Hrvatskom školskom pravopisu* (2005), *Hrvatskom pravopisu* Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića (2008), Babić-Moguševu *Hrvatskom pravopisu usklađenom sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika* (2010) i *Hrvatskom pravopisu* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (Jozić, 2013), ujedno odobrenome za uporabu u školama. Rezultati analize udžbenika također su uspoređeni s *Nastavnim planom i programom za osnovnu školu* iz 2006. i s predmetnim kurikulumom za Hrvatski jezik – *Kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije* iz 2019.

Tablica 1.

Udžbenik	Autor(i)	Izdavač
<i>Hrvatska krijesnica</i> 5, 6, 7, 8	Kovač, Slavica i Jukić, Mirjana	Ljevak
<i>Hrvatske jezične niti</i> 5, 6, 7, 8	Miloloža, Sanja; Cikuša, Rada; Šimić, Davor i Petrović, Bernardina	Alfa
<i>Hrvatski bez granica</i> 5, 6, 7, 8	Levak, Julijana; Močibob, Iva; Sandalić, Jasmina; Petto, Ida i Budija, Ksenija	Školska knjiga
<i>Hrvatski za 5/Petica, 6/Šestica, 7/Sedmica, 8/Osmica</i>	Družijanić-Hajdarević, Ela; Greblički-Miculinović, Diana; Matošević, Krunoslav i Romić, Zrinka	Profil Klett
<i>Naš hrvatski</i> 5, 6, 7, 8	Šojat, Anita	Školska knjiga
<i>Volim hrvatski</i> 5, 6, 7, 8	Rihtarić, Anđelka; Latin, Sanja i Majić, Žana	Školska knjiga

REZULTATI I RASPRAVA

NAZIVI NA FONOLOŠKOJ RAZINI

Utvrđeno je kako je u razmatranim udžbenicima ujednačena većina naziva na fonološkoj razini, a oni jesu: *sibilarizacija, palatalizacija, jotacija, nepostojani a, nepostojani e, naglasnica, nenaglasnica, prednaglasnica, znanaglasnica, slog, samoglasnik, naglasak, rečenična intonacija, kratkouzlazni, dugosilazni, dugouzlazni, ikavski govor, ekavski govor.*

Do manjih nepodudarnosti dolazi u udžbenicima *Hrvatska krijesnica* 7 (str. 71) i *Hrvatske jezične niti* (str. 103) pri uporabi naziva za prozodijsku jedinicu *duljina*, odnosno *dužina*. Napominjemo kako drugi udžbenici, ali ni predmetni kurikulum i *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (2006) ne spominju te nazive, stoga daljnja usporedba na toj razini nije moguća, no valja se osvrnuti na njihovo bilježenje u gramatičkim priručnicima. Tako Ham (2017, str. 28) bilježi naziv *duljina*, a Silić i Pranjković (2005, str. 18), Težak i Babić (2016, str. 81) te Hudeček i Mihaljević (2019, str. 32) u tom kontekstu rabe naziv *dužina*. U jezikoslovnoj je literaturi također zabilježeno alterniranje naziva *duljina* i *dužina*. Još je Babić šezdesetih godina prošloga stoljeća (1963, str. 63) polemizirao o tim nazivima ističući kako su ispravna oba, no prednost ipak daje nazivu *dužina* jer je usklađen sa sustavnom tvorbom. Primjetno je kako u analiziranim gramatikama također prevladava naziv *dužina*, čemu se pridružuje i gramatika Barić i suradnika (2005, str. 69). Prema tome, udžbenik je *Hrvatske jezične niti* 7 u skladu s prevladavajućom strujom koja upotrebljava naziv *dužina* u svojstvu prozodijske jedinice.

Nadalje, u udžbeniku *Hrvatske jezične niti* 7 zabilježen je sinonimni par za oznaku naglasaka ('): *kratkosilazni/brzi*, a u drugim je udžbenicima upotrijebljen samo naziv *kratkosilazni*. U predmetnom kurikulumu (2019) i *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006) ti se nazivi ne navode. U većini je gramatika naveden naziv *kratkosilazni*, što bilježe Silić i Pranjković (2005, str. 18), Težak i Babić (2016, str. 81), Ham (2017, str. 26), Hudeček i Mihaljević (2019, str. 31), no Barić i sur. (2005, str. 68), primjerice, navode upravo sinonimni par kao u udžbeniku *Hrvatske jezične niti* 7.

S obzirom na raspodjelu govora prema refleksu jata, u udžbenicima je zamijećeno neujednačeno imenovanje naziva za *jekavski* odnosno (*i*)*jekavski govor* kao odraz dvoglasničkoga refleksa /ie/ koji u dugim slogovima prelazi u *ije*, a u kratkima u *je*. U trima se udžbenicima spominje naziv (*i*)*jekavski govor*, u dvama *jekavski govor*, a jedan udžbenik bilježi oba naziva (v. *tablicu* 2). U predmetnom se kurikulumu (2019) i *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006) ti nazivi ne spominju. U Težakovoj i

Babićevoj gramatici u uporabi je naziv *jekavski govor* (2016, str. 18), a tom se nazivu daje prednost i u jezikoslovnoj literaturi (npr. Babić, 1995, str. 20), no očito ne i u udžbenicima koji većinski pristaju uz naziv *(i)jekavski govor*.

Tablica 2.

Nazivi za jekavski/(i)jekavski govor u analiziranim udžbenicima¹

<i>Hrvatska krijesnica 6</i>	<i>Hrvatske jezične niti 5</i>	<i>Hrvatski za 6</i>	<i>Hrvatski bez granica 5 (1. dio)</i>	<i>Naš hrvatski 5</i>	<i>Volim hrvatski 5</i>
(i)jekavski (112)	jekavski (15)	(i)jekavski govor (31)	jekavski (47)	(i)jekavski govor (10)	jekavski /(i)jekavski govor (9)

NAZIVI NA MORFOLOŠKOJ RAZINI

Od naziva koji se odnose na morfološku razinu, a zastupljeni su u osnovnoškolskim udžbenicima, u uspoređenim jezikoslovnim priručnicima razlike se zamjećuju pri imenovanju *uzvika/usklika* kao vrste riječi, *osobnih/ličnih* zamjenica, kategorije *osobe/lica* (*glagolska osoba/glagolsko lice*) te pri imenovanju sudionika komunikacijske situacije: *govorna/sugovorna/negovorna osoba, govoritelj/sugovornik/negovornik, govornik/sugovornik/negovornik*.

Prednost nazivu *uzvik*, razlikujući uzvike kao vrste riječi od kategorije uskliknosti, daju Silić i Pranjković (2005) i Ham (2017), dok Težak i Babić (2016), Hudeček i Mihaljević (2019) u svojim gramatikama rabe naziv *usklik*. Lazić i Mihaljević (2020.), na temelju korpusne analize *Jene*, analize rječnika i pravopisa, starijih gramatika i diskursa školske prakse, ustvrđuju da prednost treba dati nazivu *usklik*, koji se također rabi u *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006, str. 35), dok se u predmetnom kurikulumu ta vrsta riječi izrijeком ne spominje. Analizirani osnovnoškolski udžbenici ujednačeni su u pogledu uporabe naziva *usklik*.

Zalažući se za oživljavanje starijih hrvatskih naziva, u posljednjem desetljeću 20. stoljeća hrvatski filolozi poput Stjepana Babića (1995), Mile Mamića (1997) i Sande Ham (1998, 2002) ponovno su u uporabu uveli nazive *osobna zamjenica* i *glagolska osoba* uz argumente kako ti nazivi obuhvaćaju sva tri 'lica', pojavljuju se u najstarijim hrvatskim rječnicima, *lice* i *osoba* jesu istoznačnice u gramatičkom nazivlju, ali u različitim jezicima (*osoba* u hrvatskome, *lice* u srpskome) te je suvremena hrvatska nazivoslovna paradigma utemeljena na pojmu *osoba*, a ne *lice* (*osoba, osobno, neosobno*) (Babić, 1995; Ham, 2002). Tomu su se usprotivili jezikoslovci poput Ive Pranjkovića (1995) i Branke Tafre (1999) koji su diferencirali gramatičku kategoriju *lica* i semantičku kategoriju *osobe*, a time i pripadajuće nazive, protiveći se pokušajima ulaska naziva *osobna zamjenica* i *glagolska osoba* u gramatičku terminologiju. Naziv *osobna zamjenica* također je problematizirao Mirko Peti (1998) navodeći kako taj naziv nije odgovarajući zbog sintaktičkoga položaja subjekta iz kojega proizlazi njegovo 'lično' značenje, stoga se sintaktički odnosi zasnivaju na licu, a ne na osobi, pa možemo govoriti isključivo o ličnim, a ne osobnim zamjenicama.

U skladu s različitim stajalištima, nazivi *osobne zamjenice* i *glagolska osoba* potvrđeni su u gramatikama Težaka i Babića (2016) te Ham (2017), a nazivi *lične zamjenice* i *glagolsko lice* u Silićevoj i Pranjkovićevoj gramatici (2005). U gramatici Hudeček i Mihaljević (2019) zabilježeni su nazivi *osobne*

¹ U svim tabličnim prikazima u zagradama je naveden broj stranice u udžbeniku na kojoj se nalazi upotrijebljeni naziv. Također, udžbenik *Hrvatski bez granica* sastavljen je od dvaju dijelova za sve razrede, stoga je u tablicama navedeno o kojem se dijelu radi (1. dio ili 2. dio).

zamjenice i glagolsko lice. U *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006) rabe se nazivi *osobne zamjenice* i *glagolska osoba* (2006, str. 38, 39).² U kurikulumu se rabi naziv *osobne zamjenice* (2019, str. 47), dok se među morfološkim kategorijama navodi kategorija *lica*.³

U svim analiziranim udžbenicima rabi se naziv *osobne zamjenice*, no u jednome se pojavljuju oba naziva, i *osobne* i *lične zamjenice* (v. *tablicu 3*). Naziv *glagolska osoba* rabi se pak u četirima udžbenicima, a naziv *glagolsko lice* u dvama udžbenicima (v. *tablicu 3*), pa u analiziranim udžbenicima prevladava naziv *glagolska osoba* iako se u službenom dokumentu na temelju kojeg su izrađeni novi udžbenici rabi naziv *lice*.

Tablica 3.

Nazivi osobne/lične zamjenice i glagolske osobe/glagolskoga lica u analiziranim udžbenicima

<i>Hrvatska krijesnica 5</i>	<i>Hrvatske jezične niti 5</i>	<i>Hrvatski za 5</i>	<i>Hrvatski bez granica 5 (1. dio)</i>	<i>Naš hrvatski 5</i>	<i>Volim hrvatski 5</i>
glagolska osoba (82)	glagolsko lice (56)	glagolsko lice (68)	glagolska osoba (117)	glagolska osoba (65)	glagolska osoba (77)
<i>Hrvatska krijesnica 6</i>	<i>Hrvatske jezične niti 6</i>	<i>Hrvatski za 6</i>	<i>Hrvatski bez granica 6 (1. dio)</i>	<i>Naš hrvatski 6</i>	<i>Volim hrvatski 6</i>
osobna zamjenica (105)	osobna zamjenica (76)	osobna/lična zamjenica (44)	osobna zamjenica (51)	osobna zamjenica (21)	osobna zamjenica (43)

U okviru poučavanja nastavnoga sadržaja o osobnim zamjenicama također valja promotriti na koji su način u udžbenicima zapisane osobe koje sudjeluju u komunikacijskoj situaciji. U gotovo svim udžbenicima pojavljuje se sintagma sa sastavnicom *osoba*, bilo da se radi o atributnome dvorječnom izrazu (*govorna/sugovorna/negovorna osoba*) ili objasnidbenoj sastavnici (*osoba koja govori/kojoj se govori/o kojoj se govori*) kojom se označuje uloga osobe u komunikacijskoj situaciji (v. *tablicu 4*). Zanimljivo je kako jedan od šest udžbenika, *Hrvatske jezične niti*, uopće ne navodi tu vrstu naziva, to jest ne obrađuje osobne zamjenice u kontekstu (*ne/su*)govornih osoba. Nadalje, u trima je udžbenicima uočena ujednačenost naziva s obzirom na atributnu sintagmu *govorna/sugovorna/negovorna osoba*, ali u dvama je udžbenicima ona dopunjena i već navedenom objasnidbenom sastavnicom (*osoba koja govori/(o) kojoj se govori*) te jednorječnim izrazima *govornik*, *sugovornik*, *negovornik*, što je vidljivo u *tablici 4*. Već je iz toga razvidno kako je riječ o međusobnoj neusklađenosti razmatranih naziva, za koje se u gramatici Hudeček i Mihaljević, uz zabilježene sinonimne nizove, navode i jednorječni nazivi *govoritelj*, *sugovoritelj* i *negovoritelj* (2019, str. 227, 231 i 241). S druge strane, na različito značenje naziva *govornik* i *govoritelj* u svjetlu razlikovanja *lica* i *osobe*, odnosno morfosintaktičkoga i pragmalingvističkoga pojma, upozorava Peti: „Umjesto, u početku, kao 'osoba koja govori', potom kao 'čeljade koje govori', danas se, u istom značenju, prvo lice definira kao 'onaj koji govori', i upravo se po tome, kao govornik *sui generis*, razlikuje od stvarne osobe

² Usp.: „sprezati glagole u prezentu prema morfološkim obilježjima (osoba i broj)“ (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006, str. 39).

³ Usp.: „morfološke kategorije: rod, broj, padež, lice i vrijeme“ (*Kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*, 2019, str. 24 i 28).

koja kao govornik svoj govor organizira u formi toga prvoga lica. Što je rečeno o prvomu licu, vrijedi i za ostala dva.“ (1998, str. 41)

Njegovo mišljenje u svojoj gramatici slijede Silić i Pranjković (2005, str. 117–118), a Ham (2017, str. 67) rabi nazive *govorna*, *sugovorna* i *negovorna osoba*, dakle istovjetne onima u razmatranim udžbenicima. Primjetno je kako ni filolozi nisu usuglašeni oko naziva za označivanje osoba koje sudjeluju u komunikacijskoj situaciji. Što se tiče dokumenata obrazovnih politikā, ti se nazivi izrijeком ne spominju u predmetnom kurikulumu (2019), stoga nije moguće odrediti njihove terminološke smjernice, a u *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* zabilježeni su nazivi *govornik*, *sugovornik* i *negovornik* (2006, str. 35). Zaključno, novija gramatička strujanja uvode jednorječne nazive sa sufiksom *-telj*, koji nisu prihvaćeni u suvremenom udžbeničkom diskursu, a u hrvatskoj su gramatičkoj i udžbeničkoj tradiciji zastupljeniji nazivi sa sufiksom *-(n)ik*.

Tablica 4.

Nazivi za osobe koje sudjeluju u komunikacijskoj situaciji u analiziranim udžbenicima

<i>Hrvatska krijesnica 6</i>	<i>Hrvatske jezične niti 6</i>	<i>Hrvatski za 6</i>	<i>Hrvatski bez granica 6 (1. dio)</i>	<i>Naš hrvatski 6</i>	<i>Volim hrvatski 6</i>
govorna osoba (42)	/	govorna osoba (44)	govornik, govorna osoba, osoba koja govori (51)	govorna osoba (22)	govornik, govorna osoba, osoba koja govori (43)
sugovorna osoba (42)	/	sugovorna osoba (44)	sugovornik, sugovorna osoba, osoba kojoj se govori (51)	sugovorna osoba (22)	sugovornik, sugovorna osoba, osoba kojoj se govori (43)
sugovorna osoba (42)	/	sugovorna osoba (44)	negovornik, negovorna osoba, osoba o kojoj se govori (51)	sugovorna osoba (22)	negovornik, negovorna osoba, osoba o kojoj se govori (43)

Od ostalih razlika koje se odnose na uporabu morfoloških naziva u udžbenicima svraćamo pozornost na još neke manje izražene. Tako se u svim analiziranim udžbenicima rabi naziv *čestice* za vrstu riječi, a samo se u jednom udžbeniku, *Hrvatska krijesnica 5*, navodi i stariji naziv *riječce* (2019, str. 43). U udžbenicima se, u njih pet, govori o *gramatičkim obilježjima*, a u jednome od njih navodi se i sinonimni naziv *gramatička kategorija*. Pri imenovanju glagolskih načina u svim se udžbenicima rabe nazivi *imperativ*, *kondicional*, *kondicional prvi* i *kondicional drugi*, uz koje su u njima četirima navedene i odrednice *zapovjedni način*, u trima *pogodbeni način*, u dvama *kondicional sadašnji* i *kondicional prošli* (v. tablicu 5).

Tablica 5.

Neke manje izražene razlike u uporabi naziva u analiziranim udžbenicima

Hrvatska krijesnica 5	Hrvatske jezične niti 5	Hrvatski za 5	Hrvatski bez granica 5	Naš hrvatski 5	Volim hrvatski 5
čestica, riječca (43)	čestica (79)	čestica (56)	čestica (100, 1. dio)	čestica (28)	čestica (34)
gramatička obilježja/gramatičke kategorije (52)	gramatička obilježja (53)	gramatička obilježja (93)	/	gramatička obilježja (33)	gramatička obilježja (39)
infinitiv (92)	infinitiv (56)	infinitiv (70)	infinitiv (119, 2. dio)	infinitiv (71)	neodređeni glagolski oblik/infinitiv (81)
Hrvatska krijesnica 6	Hrvatske jezične niti 6	Hrvatski za 6	Hrvatski bez granica 6 (2. dio)	Naš hrvatski 6	Volim hrvatski 6
imperativ/zapovjedni način (90)	imperativ (126)	imperativ/zapovjedni način (123)	imperativ/zapovjedni način (119)	imperativ (61)	imperativ/zapovjedni način (88)
kondicional/pogodbeni način (94)	kondicional (127)	kondicional (126)	kondicional/pogodbeni način (127)	kondicional (64)	kondicional/pogodbeni način (92)
kondicional prvi (95)	kondicional prvi (127)	kondicional prvi/ kondicional sadašnji (127)	kondicional prvi (128)	kondicional prvi (64)	kondicional prvi/ kondicional sadašnji (92)
kondicional drugi (95)	kondicional drugi (127)	kondicional drugi/prošli (127)	kondicional drugi (128)	kondicional drugi (64)	kondicional drugi/prošli (94)

Uzevši u obzir prethodno navedeno, u svim razmatranim udžbenicima potpuno su ujednačeni ovi nazivi (navedeni u kanonskom obliku): *imenica, glagol, zamjenica, pridjev, broj* (vrsta riječi), *prilog, prijedlog, veznik, uzvik, niječnica, padež, rod, broj* (gramatički), *imenske riječi, promjenjive riječi, nepromjenjive riječi, nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokativ, instrumental, perfekt, krnji perfekt, prezent, futur prvi, futur drugi, aorist, imperfekt, pluskvamperfekt, glagolski pridjev radni, glagolski pridjev trpni, jednostavan glagolski oblik, složen glagolski oblik, osnova, nastavak, pomoćni glagol, pozitiv, komparativ, superlativ, sklonidba/deklinacija, sprezanje/konjugacija, stupnjevanje/komparacija, glagolski vid, dvovidni glagol, vidski par, vidski parnjak, svršeni glagol, nesvršeni glagol, prijelazni glagol, neprijelazni glagol, povratni glagol, glagolska imenica, glagolski način,*

brojevnica, glavni broj, redni broj, opća imenica, vlastita imenica, zbirna imenica, posvojna zamjenica, povratna zamjenica, povratno-posvojna zamjenica, pokazna zamjenica, upitna zamjenica, odnosna zamjenica, neodređena zamjenica, glagolski prilog sadašnji, glagolski prilog prošli.

Glede sinonimnih parova u nazivima *sklonidba/deklinacija*, *sprezanje/konjugacija* i *stupnjevanje/komparacija* valja napomenuti da se kao preporučeni naziv u svim udžbenicima dosljedno pojavljuje hrvatski naziv (*sklonidba, sprezanje, stupnjevanje*), a međunarodnica (*deklinacija, konjugacija, komparacija*) pojavljuje se kao dopunski dopušteni naziv prilikom definiranja pojma i njegova prvoga navođenja u udžbeniku, što je karakteristično za školsku praksu (Hudeček, Mihaljević i Vidović, 2006).

NAZIVI NA SINTAKTIČKOJ RAZINI

Kada je riječ o nazivima na sintaktičkoj razini, neujednačenost je naziva uglavnom vidljiva u navođenju sinonimnih parova. Pri navođenju rečeničnih dijelova u jednome je udžbeniku uočen sinonimni par *predikat/prirok*. Dakle, jedino udžbenik *Hrvatska krijesnica 7*, od šest udžbenika za sedmi razred, spominje hrvatski naziv za predikat (v. *tablicu 6*). Jednako tako, u Silićevoj i Pranjkovićevoj gramatici (2005, str. 285) zabilježen je dvostruki naziv, posuđenica i hrvatski naziv, a u drugim je gramatikama (Težak i Babić, 2016, str. 229; Ham, 2017, str. 171; Hudeček i Mihaljević, 2019, str. 171), kao i u predmetnom kurikulumu (2019, str. 54) i *Nastavnom planu i programu za osnovne škole* (2006, str. 35), u uporabi samo naziv *predikat*.

Nadalje, u dvama se udžbenicima pojavljuju dvojni nazivi *izravni objekt / bliži objekt* odnosno *neizravni objekt / dalji objekt* (v. *tablicu 6*). Isti su sinonimni parovi zabilježeni u gramatici Hudeček i Mihaljević (2019, str. 175), a Silić i Pranjković (2005, str. 300–301) tim nazivima dodaju još i *direktni objekt* odnosno *indirektni objekt*. U Ham (2017, str. 130–131) zabilježeni su samo nazivi *izravni objekt* odnosno *neizravni objekt*, a Težak i Babić (2016, str. 233) navode sinonimne parove *izravni objekt / direktni objekt* i *neizravni objekt / indirektni objekt*. U predmetnom kurikulumu nisu istaknuti nazivi za vrste objekta, a *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (2006, str. 42) navodi samo nazive *neizravni objekt* i *izravni objekt*. Vidljivo je kako se udžbenici *Hrvatske jezične niti 7* i *Hrvatski za 7* priklanjaju nazivoslovnim rješenjima Hudeček i Ham (2019), a sagledavši opći kontekst svih udžbenika, nazivi *direktni objekt* i *indirektni objekt* nisu dio suvremenoga udžbeničkog diskursa.

Neujednačenost je uočena i pri imenovanju vrsta atributa. U trima se udžbenicima navodi naziv *imenički atribut*, a u drugim je trima udžbenicima zabilježen naziv *imenični atribut* (v. *tablicu 6*). U predmetnom kurikulumu ti se nazivi ne spominju, a u *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006, str. 42) naveden je naziv *imenički atribut*. Kada su posrijedi gramatike, Silić i Pranjković vrste atributa imenuju s obzirom na odrednicu sročnosti bilježeći tako *sročni (kongruentni) atribut* i *nesročni (nekongruentni) atribut* (2005, str. 309 i 311), a u drugim je gramatikama prisutna nazivoslovna paradigma s obzirom na odrednicu vrsta riječi. Tako Ham bilježi naziv *imenski atribut* (2017, str. 144), a Hudeček i Mihaljević *imenički atribut* (2019, str. 181), no Težak i Babić (2016) ne navode poblize vrste atributa, ali u njihovoj gramatici alterniraju nazivi *imenički* i *imenični* (primjerice, *imenične dopune, imeničke/imenične zamjenice*). Možemo ustvrditi kako jedna polovica udžbenika svoje nazive za vrstu atributa koja se s imenskom riječi ne slaže u rodu, broju i padežu temelji na *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006), a druga polovica ugledajući se na gramatiku Hudeček i Mihaljević, pa u skladu s tim u udžbenicima supostoje nazivi *imenički* i *imenični atribut*, no naziv *imenski atribut* u suvremenim udžbenicima nije prihvaćen.

Tablica 6.

Razlike u nazivima rečeničnih dijelova u analiziranim udžbenicima

<i>Hrvatska krijesnica 7</i>	<i>Hrvatske jezične niti 7</i>	<i>Hrvatski za 7</i>	<i>Hrvatski bez granica 7 (2. dio)</i>	<i>Naš hrvatski 7</i>	<i>Volim hrvatski 7</i>

predikat/prir ok (41)	predikat (60)	predikat (39)	predikat (43)	predikat (39)	predikat (57)
izravni objekt (46)	izravni/bliži objekt (74)	izravni/bliži objekt (48)	izravni objekt (67)	izravni objekt (52)	izravni objekt (65)
neizravni objekt (46)	neizravni/dal ji objekt (74)	neizravni/dal ji objekt (48)	neizravni objekt (67)	neizravni objekt (52)	neizravni objekt (66)
imenički atribut (56)	imenični atribut (84)	imenički atribut (57)	imenični atribut (84)	imenički atribut (59)	imenični atribut (73)

Vrsta zavisnosložene rečenice u kojoj je zavisna surečenica uvrštena na mjesto priložne oznake pogodbe ili uvjeta glavne surečenice označujući pogodbu ili uvjet vršenja radnje glavne surečenice u četirima je udžbenicima zabilježena kao *pogodbena rečenica*, a u dvama se udžbenicima pojavljuje sinonimni par *uvjetna rečenica / pogodbena rečenica* (v. tablicu 7). U *Nastavnom planu i programu* ta vrsta zavisnosložene rečenice nije istaknuta, no u predmetnom je kurikulumu navedena kao *uvjetna rečenica* (2019, str. 172). Gramatike Silića i Pranjkovića (2005, str. 347) te Hudeček i Mihaljević (2019, str. 210) ove rečenice imenuju sinonimnim parom koji ne uključuje naziv *pogodbena*, već *uvjetna rečenica / kondicionalna rečenica*. Za razliku od njih, Težak i Babić (2016, str. 269) te Ham (2017, str. 166) u svojim gramatikama upotrebljavaju naziv *pogodbene rečenice*. Prema tome, većina suvremenih udžbenika slijedi nazive koje pronalazimo u Težakovoj i Babićevoj gramatici (2016) te gramatici Sande Ham (2017), pri čem se u dvama udžbenicima pojavljuju nazivi koji u sinonimni par dodaju naziv što ga pronalazimo u predmetnom kurikulumu.

Tablica 7.

Nazivi za pogodbenu/uvjetnu rečenicu u analiziranim udžbenicima

<i>Hrvatska krijesnica 8</i>	<i>Hrvatske jezične niti 8</i>	<i>Hrvatski za 8</i>	<i>Hrvatski bez granica 8 (2. dio)</i>	<i>Naš hrvatski 8</i>	<i>Volim hrvatski 8</i>
uvjetna/ pogodbena rečenica (110)	pogodbena/ uvjetna rečenica (173)	pogodbena rečenica (141)	pogodbena rečenica (102)	pogodbena rečenica (73)	pogodbena rečenica (100)

Red riječi u rečenici u razmatranim je udžbenicima zabilježen s određenim nedosljednostima u nazivima. *Stilski se obilježen red* riječi u jednome udžbeniku pojavljuje uz istoznačnicu *obrnuti red riječi*, a u ostalih je pet udžbenika naveden bez nje, dakle samo uz naziv *stilski obilježen red riječi* (v. tablicu 8). U predmetnom se kurikulumu (2019, str. 54) i *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006, str. 48) pojavljuje isključivo naziv *stilski obilježen red riječi*, što je prisutno i u gramatici Hudeček i Mihaljević (2019, str. 220), a Težak i Babić (2016, str. 285) u svojoj gramatici donose sinonimni niz s nazivima *obrnut, govornički (retorički), obilježen ili prigodni red riječi*. U ovome je slučaju jasno kako su usuglašeni nazivi u *Nastavnom planu i programu* (2006), predmetnom kurikulumu (2019) te gramatici Hudeček i Mihaljević (2019), kao što je i razvidna visoka razina ujednačenosti ovoga nazivlja u udžbenicima. Situacija je složenija prilikom imenovanja stilski neobilježenoga reda riječi. Tako se u dvama udžbenicima pojavljuje samo naziv *stilski neobilježen red riječi*, u dvama je pak tomu nazivu pridodana istoznačnica *uobičajen red riječi*, a u jednome supostoji s istoznačnicom *gramatički red riječi*, no jedan udžbenik zajedno navodi sva

tri naziva kao sinonimni niz – *stilski neobilježen red riječi / gramatički red riječi / uobičajeni red riječi* (v. *tablicu 8*). *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (2006, str. 48), predmetni kurikulum (2019, str. 54) i gramatika Hudeček i Mihaljević (2019, str. 220) ovdje navode samo naziv *stilski neobilježen red riječi*, a u gramatici se Težaka i Babića (2016, str. 284) opetovano pojavljuje sinonimni niz *običan, neobilježen, neutralan red riječi*. Iz toga se daje iščitati kako udžbenici *Hrvatske jezične niti 7* i *Hrvatski za 7* slijede smjernice kurikulnih rješenja i najnovijih gramatikoloških odrednica, a u drugim je udžbenicima prisutna sinonimičnost naziva. Obvezatan se red riječi u rečenici u dvama udžbenicima označuje kao *obvezan red riječi*, u jednome je *obvezatan red riječi*, ali u ostalim trima udžbenicima taj se naziv ne spominje (v. *tablicu 8*), kao što nije naveden ni u uspoređenim gramatikama, *Nastavnom planu i programu za osnovne škole* (2006) i predmetnom kurikulu (2019).

Tablica 8.

Nazivi za stilski obilježen i stilski neobilježen red riječi u analiziranim udžbenicima

<i>Hrvatska krijesnica 7</i>	<i>Hrvatske jezične niti 7</i>	<i>Hrvatski za 7</i>	<i>Hrvatski bez granica 7 (2. dio)</i>	<i>Naš hrvatski 7</i>	<i>Volim hrvatski 7 dio</i>
stilski obilježen red riječi (75)	stilski obilježen red riječi (111)	stilski obilježen red riječi (75)	stilski obilježen / obrnuti red riječi (115)	stilski obilježen red riječi (73)	stilski obilježen red riječi (73)
stilski neobilježen / gramatički red riječi (75)	stilski neobilježen red riječi (111)	stilski neobilježen red riječi (75)	stilski neobilježen / uobičajen red riječi (115)	stilski neobilježen / gramatički / uobičajen red riječi (72)	stilski neobilježen / uobičajen red riječi (77)
obvezatan red riječi (77)	/	/	obvezan red riječi (116)	obvezan red riječi (74)	/

Drugi su nazivi na sintaktičkoj razini ujednačeni u svim udžbenicima, a oni jesu: *glagolski predikat, imenski predikat, neoglagoljena rečenica, subjekt, jednostavna rečenica, jednostavna neproširena rečenica, jednostavna proširena rečenica, objekt, priložna oznaka, atribut, pridjevni atribut, atributni skup, apozicija, apozicijski skup, besubjektna rečenica, rečenica s neizrečenim subjektom, rečenica s više subjekata, preoblika, red riječi, složena rečenica, surečenica, veznička riječ, rečenični niz, nezavisnosložena rečenica, zavisnosložena rečenica, glavna surečenica, zavisna surečenica, sastavna rečenica, rastavna rečenica, suprotna rečenica, isključna rečenica, zaključna rečenica, predikatna rečenica, subjektna rečenica, objektna rečenica, atributna rečenica, priložna rečenica, uzročna rečenica, namjerna rečenica.*

NAZIVI NA LEKSIKOLOŠKOJ RAZINI

Kada je riječ o nazivima koji se odnose na jezičnu raznolikost hrvatskoga jezika, između dosadašnjih nastavnih planova i programa i predmetnog kurikula zamjećuje se razlika u pogledu uporabe naziva

književni jezik, u hrvatskoj tradiciji inače uvriježena i u značenju standardnoga jezika.⁴ Tako se u *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* naziv *standardni jezik* uvodi tek u osmom razredu (2006, str. 47), a u sadržajima prethodnih razreda govori se samo o *književnom jeziku* (2006, str. 33, 35). U predmetnom kurikulumu u uporabi je isključivo naziv *standardni jezik*, što je prihvaćeno i u svim razmatranim udžbenicima. Pojam *manjinskoga jezika*, koji se i po starom i po novom programu uvodi u petom razredu, pod tim se nazivom rabi u četirima udžbenicima, a u njima dvama navodi se naziv *jezik nacionalne manjine* (v. tablicu 9).

Tablica 9.

Nazivi manjinski jezik i jezik nacionalne manjine

<i>Hrvatska krijesnica 5</i>	<i>Hrvatske jezične niti 5</i>	<i>Hrvatski za 5</i>	<i>Hrvatski bez granica 5 (1. dio)</i>	<i>Naš hrvatski 5</i>	<i>Volim hrvatski 5</i>
jezik	manjinski	manjinski	manjinski	jezik	manjinski
nacionalne manjine (99)	jezik (18)	jezik (36)	jezik (58)	nacionalne manjine (10)	jezik (11)

U *Nastavnom se planu i programu za osnovnu školu*, u nastavnoj cjelini *Odnosi među riječima*, kao ključni pojmovi navode *istoznačnice*, *bliskoznačnice* i *suprotnice* (2006, str. 44), što se razlikuje od dotadašnjih *sinonima* i *antonima* (Jelaska, 2007), koji se pak navode u predmetnom kurikulumu (2019, str. 61). Naime, u hrvatskoj je leksikološkoj praksi uobičajena podjela sinonima na istoznačnice i bliskoznačnice (Jelaska, 2007), no ima i onih, poput Branke Tafre, koji se s tim ne slažu ističući kako je nužno razgraničiti istoznačnost kao paradigmatski leksičko-semantički odnos od istoznačnosti koja se ostvaruje na sintagmatskoj razini, odbacujući pritom postojanje apsolutnih sinonima i bliskoznačnosti kao vrste sinonimije (v. Tafra, 1996, 2003, 2018). Jelaska (2007) drži da bi cilj uporabe hrvatskih, značenjski prozirnijih naziva bio uočiti, razumjeti i praktično ovladati različitim odnosima među riječima stječući temeljno znanje koje će se dograđivati stranim nazivima, pojmovima i podjelama.

U analiziranim udžbenicima prevladava podjela sinonima na *istoznačnice* i *bliskoznačnice*, to jest takva se podjela navodi u pet od šest udžbenika za osmi razred gdje su ti nazivi zastupljeni (v. tablicu 10). U dvama je od tih udžbenika, *Hrvatska krijesnica* i *Volim hrvatski*, prisutan sinonimni par tih dvaju pojmova, pri čem je drugi oblikovan atributnom sintagmom: *istoznačnice/potpuni sinonimi* i *bliskoznačnice/djelomični sinonimi*. U jednom udžbeniku, *Hrvatske jezične niti*, nije zabilježena navedena podjela sinonima, već se naziv *sinonim* izjednačuje s nazivom *istoznačnica*, no pritom se ne slijedi tradicionalna podjela sinonima u hrvatskome jeziku na istoznačnice i bliskoznačnice niti se prihvaća postavka o nepostojanju apsolutne sinonimije, pa tako i pojma *istoznačnica*.

U svih šest udžbenika za osmi razred zabilježena je uporaba naziva *antonimi/suprotnice* kao sinonimnoga para, no udžbenici se razlikuju u davanju prednosti domaćem ili stranom nazivu. U tri od šest udžbenika kao preporučeni naziv rabi se hrvatski naziv *suprotnice*, a u ostala tri udžbenika međunarodnica *antonimi* (v. tablicu 10), što odražava neujednačenost njihova navođenja u obrazovnim dokumentima, ali i razlike među jezikoslovnim promišljanjima o pitanju uporabe hrvatskih naziva i međunarodnica. U ovom se slučaju očito jedan dio udžbenika oslanja na predmetni kurikulum koji bilježi *antonime* (2019, str. 61), a drugi dio na *Nastavni plan i program za osnovnu školu* koji navodi *suprotnice* (2006, str. 44), no svakako

⁴ Usp. primjerice: „Temelj je školskoga predmeta koji se zove hrvatski jezik zajednički jezik svih Hrvata, tj. književni ili standardni hrvatski jezik.“ (Težak, 1996, str. 87)

o istaknutim primjerima problematike leksikološkoga nazivlja na razini raspodjele sinonima te dvojbe oko uporabe domaćega naziva ili posuđenice vlada neusklađenost, što se ogleda i u udžbeničkom diskursu.

Tablica 10.

Nazivi istoznačnice, bliskozačnice, sinonimi, suprotnice i antonimi u analiziranim udžbenicima

<i>Hrvatska kriješnica 8</i>	<i>Hrvatske jezične niti 8</i>	<i>Hrvatski za 8</i>	<i>Hrvatski bez granica 8 (2. dio)</i>	<i>Naš hrvatski 8</i>	<i>Volim hrvatski 8</i>
istoznačnice, potpuni sinonimi (143)	istoznačnic e, sinonimi (18)	istoznačnice (19)	istoznačnice (137)	istoznačnic e (82)	istoznačnice, potpuni sinonimi (109)
bliskozačnice, djelomični sinonimi (143)	/	bliskozačnic e (19)	bliskozačnic e (138)	bliskozačnic e (82)	bliskozačnic e, djelomični sinonimi (109)
antonimi, suprotnice (143)	suprotnice, antonimi (20)	suprotnice, antonimi (20)	suprotnice, antonimi (139)	suprotnice, antonimi (82)	antonimi, suprotnice (109)

Uočenu neusklađenost potvrđuje i uporaba sinonimnog para *međunarodnica/internacionalizam*, koji se rabi u udžbeniku *Volim hrvatski 8*. U trima udžbenicima kao sinonimni par pojavljuje se naime *europizam/internacionalizam*, u jednome se bilježi samo naziv *internacionalizam*, a u jednome naziv za taj pojam izostaje (v. *tablicu 11*). Kao sinonimni par, u pet se udžbenika navode i nazivi *novotvorenice* i *neologizam*, no u udžbeniku *Naš hrvatski 8* zastupljen je samo naziv *neologizam* (v. *tablicu 11*).

Tablica 11.

Nazivi međunarodnice, internacionalizmi, europizmi, novotvorenice i neologizmi u analiziranim udžbenicima

<i>Hrvatska kriješnica 8</i>	<i>Hrvatske jezične niti 8</i>	<i>Hrvatski za 8</i>	<i>Hrvatski bez granica 8 (2. dio)</i>	<i>Naš hrvatski 8</i>	<i>Volim hrvatski 8</i>
europizam/internacionalizam (138)	europizam/internacionalizam (27)	internacionalizam (29)	europizam/internacionalizam (128)	/	međunarodnica/internacionalizam (105)
novotvorenica/neologizam (139)	novotvorenica/neologizam (32)	neologizam/novotvorenica (30)	novotvorenica/neologizam (139)	neologizam (95)	novotvorenica/neologizam (106)

U svim analiziranim udžbenicima na leksikološkoj su razini ujednačeni sljedeći nazivi: *drugi jezik, službeni jezik, dvojezičnost, zavičajni govor, mjesni govor, hrvatski standardni jezik, razgovorni jezik,*

jednorječno ime, višerječno ime, materinski jezik, narječje, čakavsko narječje, štokavsko narječje, kajkavsko narječje, posuđenica, tuđica, usvojenica, pleonazam, frazem.

NAZIVI NA PRAVOPISNOJ RAZINI

Od pravopisnih naziva zastupljenih u osnovnoškolskim udžbenicima, u uspoređenim hrvatskim pravopisima razlike se zamjećuju pri uporabi naziva *dvotočje* i *trotočje/dvotočka* i *trotočka*, *točka sa zarezom* i *točka-zarez*, *apostrof* i *izostavnik*. Također, u pravopisu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (Jozić, 2013) uveden je novi pravopisni naziv *pokrate*, kojim se pokrate razlikuju od *kratica*, naziva što se rabio u dotadašnjim pravopisima u kojima ta razlika nije bila uspostavljena.

U hrvatskoj je jezikoslovnoj tradiciji uočena neujednačenost pravopisnih naziva u uporabi inačica *dvotočje/dvotočka* (:) i *trotočje/trotočka* (...) (Bagdasarov 2008) zbog toga što ne postoji općeprihvaćeno normativno stajalište u svezi s brojevnim tvorenicama koje završavaju sa zbirnim sufiksom *-je* u koje se, među ostalima, ubrajaju i *dvotočje* i *trotočje* (Hudeček i Raguž, 1993). Navedene inačice u nazivima vidljive su još u Vitezovićevu rječniku s kraja 17. stoljeća u kojem se kao sinonimni par navodi naziv *dvotočje* i, u danas neobičnu obliku, *dvojtočka* (Putanec, 1976.). Ta se dvojba nastavila i u suvremenim hrvatskim pravopisima. Tako se u Babić-Ham-Moguševu *Hrvatskom školskom pravopisu* (2005) i Babić-Moguševu *Hrvatskom pravopisu usklađenom sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika* (2010) rabe nazivi *dvotočje* i *trotočje*, dok se u *Hrvatskom pravopisu* Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića (2008) i *Hrvatskom pravopisu* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2013) rabe nazivi *dvotočka* i *trotočka*. U službenim dokumentima obrazovnih politikā u uporabi su isti nazivi kao i u pravopisima odobrenima za uporabu u školama. Kako je Babić-Ham-Mogušev pravopis svojedobno bio odobren za uporabu u školama, i u *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* rabe se nazivi *dvotočje* i *trotočje* (2006: 40), odnosno u predmetnom se kurikulu rabe nazivi *dvotočka* i *trotočka* (2019: 155), što je u skladu s trenutačno za školsku uporabu odobrenim pravopisom Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. U svim razmatranim udžbenicima rabe se samo nazivi *dvotočka* i *trotočka* (v. tablicu 12) te je prethodno istaknuta dvojba usuglašena barem u suvremenoj školskoj praksi.

Za pravopisni znak koji sadrži točku i zarez (;) u starijim su pravopisima uglavnom potvrđeni nazivi *točka-zarez*, *točka sa zarezom* te *točka i zarez* (usp. Mamić i Lukenda, 1992), a u novijim se pravopisima zadržao naziv *točka sa zarezom* (Babić, Ham i Moguš, 2005, str. 13; Babić i Moguš, 2010, str. 111; Jozić, 2013, str. 100), koji se nalazi i u predmetnom kurikulu (2019, str. 155), osim u pravopisu Badurine, Markovića i Mićanovića koji navode *točka-zarez* (2008, str. 62). U svim je udžbenicima zabilježen naziv *točka sa zarezom* prema najnovijim pravopisnim strujanjima (v. tablicu 12).

Tablica 12.

Ujednačeni nazivi za pravopisne znakove [:], [...] i [;]

<i>Hrvatska krijesnica 6</i>	<i>Hrvatske jezične niti 6</i>	<i>Hrvatski za 6</i>	<i>Hrvatski bez granica 6 (1. dio)</i>	<i>Naš hrvatski 6</i>	<i>Volim hrvatski 6</i>
dvotočka (105)	dvotočka (146)	dvotočka (93)	dvotočka (23)	dvotočka (70)	dvotočka (19)
trotočka (105)	trotočka (146)	trotočka (93)	trotočka (23)	trotočka (70)	trotočka (20)
točka sa zarezom (105)	točka sa zarezom (146)	točka sa zarezom (93)	točka sa zarezom (23)	točka sa zarezom (70)	točka sa zarezom (21)

U pravopisnoj je tradiciji također zabilježena dvostruka uporaba za znak kojim se izostavlja koje slovo ('). U starijim je pravopisima uobičajena posuđenica *apostrof* (usp. Mamić i Lukenda, 1992), a u novijim je pravopisima (Babić, Ham i Moguš, 2005, str. 13; Babić i Moguš, 2010, str. 111; Jozić, 2013, str. 110), predmetnom kurikulumu (2019, str. 171) i *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006, str. 39) u uporabi hrvatski naziv *izostavnik*, dok se u pravopisu Badurine, Markovića i Mićanovića kao preporučeni naziv navodi *apostrof* uz dopušteni naziv *izostavnik* (2008, str. 105). U analiziranim se udžbenicima, u njima dvama, bilježi samo hrvatski naziv *izostavnik*, u trima se prednost daje hrvatskomu nazivu uz koji se navodi i naziv *apostrof*, a u jednome – *Hrvatski za 8*, obrada toga pravopisnog znaka nije uočena (v. *tablicu 13*).

Tablica 13.

Nazivi za pravopisni znak [']

<i>Hrvatska krijesnica 8</i>	<i>Hrvatske jezične niti 8</i>	<i>Hrvatski za 8</i>	<i>Hrvatski bez granica 8 (1. dio)</i>	<i>Naš hrvatski 8</i>	<i>Volim hrvatski 8</i>
izostavnik/	izostavnik/	/	izostavnik	izostavnik	izostavnik/
apostrof	apostrof		(29)	(103)	apostrof
(130)	(196)				(34)

U analiziranim se udžbenicima, kao i u predmetnom kurikulumu (2019, str. 163), prihvaća razlikovanje *kratica* i *pokrata* uvedeno pravopisom Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje koji razlikuje *kratice* – nastaju kraćenjem jedne ili više riječi, pišu se malim početnim slovom, ne sklanjaju se i u pravilu završavaju točkom (Jozić, 2013, str. 76), od *pokrata* koje se pišu velikim slovima, sklanjaju se i ne završavaju točkom, osim onih iz latinskoga jezika (Jozić, 2013, str. 78), te se u skladu s navedenom značenjskom razlikom u udžbenicima rabe oba naziva.

Može se dakle ustvrditi da su u svim razmatranim udžbenicima ujednačeni ovi pravopisni nazivi: *dvotočka*, *trotočka*, *točka sa zarezom*, *točka*, *zarez*, *zgrade*, *navodnici*, *polunavodnici*, *crtica*, *spojnica*, *kosa crta*, *kratice*, *pokrate*, *upitnik*, *uskličnik*, *upitnik s uskličnikom*, *uskličnik s upitnikom*.

ZAKLJUČAK

U radu je predstavljena prva faza istraživanja jezikoslovnih naziva u suvremenim udžbenicima hrvatskoga jezika provedena na osnovnoškolskim udžbenicima od petoga do osmoga razreda koji su sastavljeni s obzirom na zahtjeve *Nacionalnoga kurikulumu* iz 2019. godine. Pokazalo se da su jezikoslovni nazivi u analiziranim udžbenicima na svim jezičnim razinama u znatno većoj mjeri usklađeni od udžbenika koji su im prethodili, no njihova potpuna usklađenost ipak nije postignuta. Tako se na fonološkoj razini, unatoč u jezikoslovnoj literaturi prihvaćenu nazivu *jekavski govor*, u većini udžbenika nalazi stariji naziv *(i)jekavski govor*. Na morfološkoj razini neujednačenost se naziva među udžbenicima ogleda pri imenovanju *glagolske osobe* i *glagolskoga lica*; za razliku od predmetnoga kurikula po kojem su izrađeni, u udžbenicima prevladava uporaba naziva *glagolska osoba*, te u uporabi jednorječnih naziva *(ne/su)govornih osoba* koje sudjeluju u komunikacijskoj situaciji. Na sintaktičkoj razini od naziva *imenički/imenični/imenski atribut*, koji se rabe u uspoređenim hrvatskim gramatikama, u udžbenicima se ne rabi naziv *imenski atribut*, a podjednako se potvrđuju nazivi *imenički* i *imenični atribut*. Samo je u dvama udžbenicima prihvaćen naziv *uvjetna rečenica*, koji se prema gramatikama Silića i Pranjkovića te Hudeček i Mihaljević rabi i u predmetnom kurikulumu, a u većini je udžbenika zadržan naziv *pogodbena rečenica*. Na leksikološkoj razini razlike među udžbenicima ponajprije se odnose na zastupljenost podrijetlom domaćega

ili stranoga naziva pri imenovanju značenjskih odnosa među riječima (*istoznačnice, bliskoznačnice, sinonimi*) te na davanje prednosti hrvatskoj tvorenici ili posuđenici (*suprotnice/antonimi; internacionalizmi/europeizmi/međunarodnice; novotvorenice/neologizmi*). Uz još neka manje izražena odstupanja, pokazalo se kako udžbenici u većini istaknutih dvostrukih i/ili različitih naziva nisu pratili predmetni kurikulum, što navodi na zaključak da udžbenički diskurs teže mijenja nazivoslovnu paradigmu ne prihvaćajući brzo sve promjene na tom planu. S druge strane, najviši stupanj usklađenosti među udžbenicima postignut je pri uporabi pravopisnih naziva. Oni su u analiziranim udžbenicima gotovo posve ujednačeni i to u skladu s nazivoslovnim rješenjima *Hrvatskoga pravopisa* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, koja su prihvaćena i u predmetnom kurikulumu.

Ovim se istraživanjem otvorilo pitanje (ne)ujednačenosti jezikoslovnih naziva u suvremenim udžbenicima hrvatskoga jezika. Cjelovit uvid u razmatranu problematiku steći će se pak nakon provedene druge faze istraživanja na korpusu srednjoškolskih udžbenika.

IZVORI

- Družijanić-Hajdarević, E., Greblički-Miculinić, D., Matošević, K. i Romić, Z. (2019). *Hrvatski za 5 / Petica: udžbenik iz hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole*. Profil Klett.
- Družijanić-Hajdarević, E., Greblički-Miculinić, D., Jurić Stanković, N. i Romić, Z. (2020). *Hrvatski za 6 / Šestica: udžbenik iz hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole*. Profil Klett.
- Družijanić-Hajdarević, E., Greblički-Miculinić, D., Jurić Stanković, N. i Romić, Z. (2020). *Hrvatski za 7 / Sedmica: udžbenik iz hrvatskoga jezika za sedmi razred osnovne škole*. Profil Klett.
- Družijanić-Hajdarević, E., Greblički-Miculinić, D., Jurić Stanković, N. i Romić, Z. (2021). *Hrvatski za 8 / Osmica: udžbenik iz hrvatskoga jezika za osmi razred osnovne škole*. Profil Klett.
- Kovač, S. i Jukić, M. (2019). *Hrvatska krijesnica 5: udžbenik iz hrvatskoga jezika za 5. razred osnovne škole*. Ljevak.
- Kovač, S. i Jukić, M. (2020). *Hrvatska krijesnica 6: udžbenik iz hrvatskoga jezika za 6. razred osnovne škole*. Ljevak.
- Kovač, S. i Jukić, M. (2020). *Hrvatska krijesnica 7: udžbenik iz hrvatskoga jezika za 7. razred osnovne škole*. Ljevak.
- Kovač, S. i Jukić, M. (2021). *Hrvatska krijesnica 8: udžbenik iz hrvatskoga jezika za 8. razred osnovne škole*. Ljevak.
- Levak, J., Močibob, I., Sandalić, J., Pettò, I. i Budija, K. (2019). *Hrvatski bez granica 5: integrirani udžbenik hrvatskoga jezika i književnosti za peti razred osnovne škole (I. i II. dio)*. Školska knjiga.
- Levak, J., Močibob, I., Sandalić, J., Pettò, I. i Budija, K. (2020). *Hrvatski bez granica 6: integrirani udžbenik hrvatskoga jezika i književnosti za šesti razred osnovne škole (I. i II. dio)*. Školska knjiga.
- Levak, J., Močibob, I., Sandalić, J., Pettò, I. i Budija, K. (2020). *Hrvatski bez granica 7: integrirani udžbenik hrvatskoga jezika i književnosti za sedmi razred osnovne škole (I. i II. dio)*. Školska knjiga.
- Levak, J., Močibob, I., Sandalić, J., Pettò, I. i Budija, K. (2021). *Hrvatski bez granica 8: integrirani udžbenik hrvatskoga jezika i književnosti za osmi razred osnovne škole (I. i II. dio)*. Školska knjiga.
- Miloloža, S., Cikuša, R., Šimić, D. i Petrović, B. (2019). *Hrvatske jezične niti 5: udžbenik iz hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole*. Alfa.
- Miloloža, S., Randić Đorđević, I., Šimić, D. i Petrović, B. (2020). *Hrvatske jezične niti 6: udžbenik iz hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole*. Alfa.
- Miloloža, S., Randić Đorđević, I. i Petrović, B. (2020). *Hrvatske jezične niti 7: udžbenik iz hrvatskoga jezika za sedmi razred osnovne škole*. Alfa.
- Miloloža, S., Randić Đorđević, I., Šimunović Nakić, L., Bosak, S. i Petrović, B. (2021). *Hrvatske jezične niti 8: udžbenik iz hrvatskoga jezika za osmi razred osnovne škole*. Alfa.
- Rihtarić, A., Latin, S. i Majić, Ž. (2019). *Volim hrvatski 5: udžbenik hrvatskoga jezika u petome razredu osnovne škole*. Školska knjiga.
- Rihtarić, A., Latin, S. i Majić, Ž. (2020). *Volim hrvatski 6: udžbenik hrvatskoga jezika u šestome razredu osnovne škole*. Školska knjiga.
- Rihtarić, A., Latin, S. i Majić, Ž. (2020). *Volim hrvatski 7: udžbenik hrvatskoga jezika u sedmome razredu osnovne škole*. Školska knjiga.
- Rihtarić, A., Latin, S. i Majić, Ž. (2021). *Volim hrvatski 8: udžbenik hrvatskoga jezika u osmome razredu osnovne škole*. Školska knjiga.
- Šojat, A. (2019). *Naš hrvatski 5: udžbenik hrvatskoga jezika u petome razredu osnovne škole*. Školska knjiga.
- Šojat, A. (2020). *Naš hrvatski 6: udžbenik hrvatskoga jezika u šestome razredu osnovne škole*. Školska knjiga.
- Šojat, A. (2020). *Naš hrvatski 7: udžbenik hrvatskoga jezika u sedmome razredu osnovne škole*. Školska knjiga.
- Šojat, A. (2021). *Naš hrvatski 8: udžbenik hrvatskoga jezika u osmome razredu osnovne škole*. Školska knjiga.

LITERATURA

- Babić, S. (1963). Duljina ili dužina?. *Jezik*, 11(2), 62–63.
- Babić, S. (1995). Vraćeni nazivi osoba i osobne zamjenice. *Jezik*, 43(4), 160–160.
- Babić, S., Ham, S. i Moguš, M. (2005). *Hrvatski školski pravopis*. Školska knjiga.
- Babić, S. i Moguš, M. (2010). *Hrvatski pravopis usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika*. Školska knjiga.
- Badurina, L., Marković, I. i Mićanović, K. (2008). *Hrvatski pravopis*. Matica hrvatska.
- Bagdasarov, A. (2008). O neujednačenosti inačičnih ostvaraja u jezikoslovnim radovima. *Fluminensia*, 20(1), 55–60.
- Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V. i Znika, M. (2005). *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga.
- Ham, S. (1998). Osoba, osobno, neosobno. *Jezik*, 46(3), 94–103.
- Ham, S. (2002). O licu osobe, posljednji put. *Jezik*, 49(2), 66–71.
- Ham, S. (2017). *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga.
- Hudeček, L. i Mihaljević, M. (2019). *Hrvatska školska gramatika* (2nd ed.). Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Hudeček, L. i Mihaljević, M. (2020). Projekt Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena. U M. Mihaljević, L. Hudeček i Ž. Jozić (ur.), *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* (str. 8–109). Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Hudeček, L. i Raguž, D. (1993). Brojevne izvedenice. *Jezik*, 41 (2), 46–56.
- Hudeček, L., Mihaljević, M. i Vidović, D. (2006). Sinonimni parovi i nizovi u temeljnome jezikoslovnom nazivlju, *Filologija*, (46–47), 101–122.
- Jelaska, Z. (2007). Teorijski okviri jezikoslovnomu znanju u novom nastavnom programu hrvatskoga jezika za osnovnu školu. U M. Češi i M. Barbaroša-Šikić (ur.), *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika: Suvremeni pristupi poučavanju u osnovnim i srednjim školama* (str. 9–33). Naklada Slap i Agencija za odgoj i obrazovanje.
- Jozić, Ž. (Ed.) (2013). *Hrvatski pravopis*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Lazić, D. i Mihaljević, M. (2020). O nekim problemima morfološkoga nazivlja. U M. Mihaljević, L. Hudeček i Ž. Jozić (ur.), *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* (str. 137–167). Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Mamić, M. i Lukenda, M. (1992). Brozovo pravopisno nazivlje. *Jezik*, 40(2), 41–48.
- Mamić, M. (1997). *Jezični savjeti*. Zadarska tiskara.
- Mihaljević, M., Hudeček, L. i Jozić, Ž. (Ed.) (2020). *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. (2019). *Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/HR-OSiGM_kurikulum.pdf
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. (2006). *Nastavni plan i program za osnovnu školu*.
- Peti, M. (1998). Jesu li lične zamjenice osobne?. *Suvremena lingvistika*, 45-46 (1-2), 39–55.
- Pranjković, I. (1995). Pravopis koji zbunjuje: Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš, Hrvatski pravopis, Školska knjiga, Zagreb, 1994. *Republika*, 51(5/6), 184–193.
- Putanec, V. (1976). Porijeklo nekih novijih jezičnih termina u hrvatskom književnom jeziku: rječnik, točka, pravopis. *Jezik*, 24(5), 141–149.
- Silić, J. i Pranjković, I. (2005). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga.
- Tafra, B. (1996). Bliskoznačni odnosi u leksiku, *Filologija*, (26), 73–84.
- Tafra, B. (1999). Lice i osoba. *Jezik*, 47(3), 95–105.
- Tafra, B. (2003). Leksičke pogreške zbog sličnosti, *Govor*, 20(1-2), 431–448.

- Tafra, B. (2018). Razgraničavanje istoznačnosti i bliskoznačnosti. U D. Stolac (ur.), *Od fonologije do leksikologije: Zbornik radova u čast Mariji Turk* (str. 341–356). Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Težak, S. (1996). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*. Školska knjiga.
- Težak, S. i Babić, S. (2016). *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Školska knjiga.